

”Minä kuulun maailmalle”

Aino Kallas. Negotiations of Modernity. Toim. Leena Kurvet-Käosaar & Lea Rojola. Studia Fennica Litteraria 4. SKS 2011. 259 s.

Kirjailija Aino Kallas (1878–1856) on ollut kiistämättä omintakeisin historiallisten romaanien kirjoittaja, mitä maassamme on ollut. Ei ole ihme, että kirjailijaa ja hänen romaanejaan on tutkittu tähän päivän asti. Kiinnostuneita eivät ole olleet pelkästään kirjallisuudentutkijat, vaan myös monet historiantutkijat. Avioliitto virolaisen miehen kanssa vei kirjailijan maailmalle. Viron Lontoon suurlähettilään puolisona Aino Kallaksella on paikkansa myös osana itsenäisen Viron poliittista historiaa 1920- ja 1930-luvulla. Kallakseen liittyvä tutkimus onkin väistämättä muodostunut poikkitieteelliseksi.

Aino Kallaksen romaaneja käännettiin jo 1920-luvulla useille Euroopan kielille ja häntä voidaan hyvällä syyllä pitää yhtenä Suomen

kansainvälisesti tunnetuimmista kirjailijoista. Hän pyrki määrätietoisesti ”valloittamaan Lontoon” kirjailijana ja sitä kautta koko maailman. Tämä on yksi syy, miksi englanninkielinen artikkelikokoelma on tervetullut lisä Kallasta koskeviin tutkimuksiin. *Negotiations of Modernity* keskittyy tarkastelemaan Kallaksen tuotannossa ilmeviä kansainvälisiä vaikutteita. Kallaksen tuotanto sidotaan teoksessa kansainväliseen kontekstiin, jonne hän itsekin katsoi sen kuuluvan. ”Minä kuulun maailmalle”, oli kodittomaksi itsensä tunteneen kirjailijan oma arvio, mikä on otettu teoksen yhdeksi ohjenuoraksi.

Historiallisen romaanin saralla Aino Kallas oli jo omana aikanaan poikkeuksellinen ilmiö omintakeisen tyylinsä vuoksi. Hän kirjoitti pääteoksensa itse kehittämällään kronikkatyylillä, joka jäljittelee romaanien tapahtuma-aikojen asiakirjoista, kronikoista ja vanhoista raamatunkäännöksistä tuttua tyyliä. Pääteokset sijoittuvat 1500- ja 1600-luvun Liivinmaalle. Kallas myös työskenteli historiantutkijan tavoin. Hän etsi arkistoista alkuperäisiä asiakirjoja sekä opiskeli kronikoiden kieltä ja sanontatapoja. Hän onnistui hämmästyttävän hyvin luomaan uskottavan illuusion uuden ajan alun ajatusmaailmasta käsin kirjoittavasta oppineesta kronikoitsijasta, joka on hänen useiden pääteostensa kertojaääni.

Vaikka novellit sijoittuvat vuosisatojen taakse, aiheissa ja käsitteilyssä voi nähdä 1900-luvun alun keskeisiä moderneja aatevirtauksia. Niissä on lisäksi kriittisiä kannanottoja naisten asemaan ja mahdollisuuksiin. Kallaksen tuotannon päähenkilöitä ovat naiset. Leena Kurvet-Käosaarin ja Lea Roolan toimittama teos keskittyy sitomaan Aino Kallaksen aikansa kontekstiin. Kokonaisuutena teos on yhtenäinen ja valottaa hyvin kirjailijan tuotantoa suhteessa hänen oman aikansa ilmiöihin. Teoksen kirjoittajina on useita Kallak-

seen ja hänen tuotantoonsa perehtyneitä tutkijoita.

Aino Kallas tuli 1950-luvulla monille tutuksi myyntimenestykseksi nousseiden, julkaistujen päiväkirjojensa takia. Moni on lue- nut päiväkirjat mutta ei muuta tuotantoa. Tuolloin nousi esiin Kallaksen kohuttu suhde Eino Leinoon. Koko Kallaksen romaani- tuotantoa on tulkittu päiväkirjojen pohjalta, mikä ei tee sille oikeutta. Pääteoksien on katsottu syntyneen suurten tunteiden seurauksena eikä ammattimaisesti ja itsenäisesti. Vasta uuden sukupolven tutkijat ovat onnistuneet asettamaan Kallaksen romaanit ja novellit erilleen kirjailijan värikkäistä elämänvaiheista. Käsillä olevassa englanninkielisessä artikkelikokoelmassa tämä ero tulee lopullisesti selväksi.

Kirjoittajina ovat Aino Kallakselta väitöskirjansa 2000-luvulla tehneet Maarit Leskelä-Kärki ja Kukku Melkas. Heidän lisäksi mukana on sekä suomalaisia että virolaisia historian- ja kirjallisuuden tutkijoita. Kallas tuotantoineen saa teksteissä yllättäviäkin yhteyksiä. Tiina Kirs esimerkiksi vertailee Kallaksen tuotantoa Karen Blixenin kirjalliseen tuotantoon. Kirjailijoita yhdistävät yllättävän samanlaiset elämänvaiheet. Molemmat päätyivät avioliiton myötä uudenlaiseen ympäristöön, joka inspiroi heidät kirjoittamaan. Lisäksi molemmat kirjailijat elivät pitkään ulkomailla. Vastaavasti Sirje Olesk vertaa artikkelissaan Kallaksen ja Lydia Koidulan elämänvaiheita.

Artikkelien kirjoittajat peilaavat Aino Kallaksen tuotannosta löytyviä vaikutteita myös päiväkirjoihin. Mitä Kallas esimerkiksi luki romaaneihin aikaan kirjoittaessaan romaanejaan? Tunnetusti hän ihaili Johan Wolfgang von Goethen teoksia ja piti tätä ainakin yhdessä vaiheessa henkisenä mestarina. Liina Lukas tuo artikkelissaan esiin, että Goethen innoittamana kirjoitetut novellit ja romaanit eivät koskaan valmistuneet. Kallaksen in-

noittajia olivat myös Hippolyte Taine ja ranskalainen historioitsija ja professori Cesare Lombroso. Tämän näkemykset periytyvistä ominaisuuksista vaikuttivat Kallaksen tuotantoon, jossa on selviä piirteitä eugenikasta. Aikakauden aatevirtaukset kuten rotuhygienia ja eugenikka välittyivät Kallaksen teoksiin hyvässä ja pahassa.

Itseäni kiinnosti eniten Leena Kurvet-Käosaarin artikkeli, jossa pohdittiin Aino Kallaksen tuotannosta heijastuvaa käsitystä rodusta ja juurista sekä niiden merkityksestä yksilölle. Kallas itse koki olevansa usean kansakunnan verenperinnön levoton tulos. Hän katsoi miehensä edustavan puhdasta, tasa-painoista ja tervettä virolaista kansanjuurta. Aviopuolison hän arvioi valinneensa nuoruudessaan ”rotuvaistollaan”. Kallas itse kiinnostui isänsä suvusta, josta hän uskoi perineensä kaikki tärkeät luonteenpiirteensä. Häntä selvästi kiehoi ajatus oman säätyläissukunsa rapiosta ja miehensä suvun talonpoikaisesta terveydestä. Kallaksen vahvaa samastumista Krohnien sukuun ja hänen kiinnostustaan historiaan käsitellään eri yhteyksissä muissakin artikkeleissa.

Raamatullinen luomiskertomus ja kaaoksen jälkeinen uudelleenjärjestäminen toistuvat Kallaksen novelleissa ja romaaneissa. Raamattu oli kirjailijan keskeisiä innoittajia. Sen tarinat ja arkaainen kieli vaikuttivat Kallaksen aihevalintoihin. Silja Vuorikuru syventyy artikkelissaan kadonneeseen Batsheba-näytelmään, jonka käsikirjoitus löytyi vasta äskettäin. Artikkelikokoelmasta nousevat useita kertoja esiin Kallaksen tietyt novellit ja romaanit, kuten ”Lasnamäen valkea laiva”, ”Pyhän joen kosto” ja ”Gertruta Carponai”. Varsinkin viimeksi mainitun novellin nostaa yllättäen esiin useampi kirjoittaja. Tekstissä kuvataan vertauskuvas- tisesti vanhan maailman tuhoutumista ja uuden syntyä. Novellin ”Lasnamäen valkea laiva” päähän-

kilö innostaa Lea Rojolan pohtimaan naisen mahdollisuuksia saada äänensä kuuluviin maskuliinissa kulttuurissa.

Luonnon valloittamisen teema on esillä Kukku Melkaksen artikkelissa, jossa ”Pyhän joen kosto” rinnastaa luonnon naiseen, jota tekniikan kaikkivoipaasuuteen uskova rationaalinen mies yrittää turhaan kahlita. Luonto ja nainen kostavat miehen ja tekniikan valloitusyrityksen. Novellissa voidaan Melkaksen mukaan nähdä laajemminkin 1920-luvulla esitettyä kritiikkiä yhä kiihtyvää teollistumista ja kaupungistumista kohtaan. Rajojen koettelu oli Kallaksen tuotannolle tyypillistä ja tätä tematiikkaa käsittelee kirjan kolmas osio. Erityisen kiinnostava on Sirje Oleskin artikkeli ”Aino Kallas on the Boundaries of Finland, Estonia and the World”. Siinä paneudutaan Kallaksen jatkuvaan oleskeluun erilaisilla rajapinnoilla, joita muodostivat elämä kahdessa maassa sekä myös naisen perinteinen rooli. Hän oli suomalainen, joka sijoitti arkaaisella tyyllillä kirjoitetut pääteoksensa Viron historiaan.

Pohjimmiltaan Kallas edusti uudenlaista naistyppiä, jota ei kasvatettu perinteiseen naisen rooliin. Hän tähtäsi jo nuorena kirjailijaksi ja puoliso kunnioitti tätä pyrkimystä. Kallas joutui tasapainottelemaan jatkuvasti perheen ja taiteen välillä. Sopivaisuuden rajat ja niiden rikkominen välittyivät hänen tuotantoonsa. Kallas itse pysyi omassa elämässään asetettujen rajojen ja sääntöjen sisällä uhmaamatta sopivaisuuden rajoja. Hänen luomansa naishahmot sen sijaan rikkoivat kaikki naisen roolin rajat ja maksoivat siitä hengellään. Oleskin artikkeli tuo lisäksi esiin Kallaksen keskeisen rooliin Viron kulttuurielämässä 1900-luvun alussa.

Aino Kallas koki olevansa maailmankansalainen, vaikka toisaalta kaipasi jatkuvasti pysyvää kotia. Matkailu helpottui ja kasvatti suosiotaan 1900-luvun alussa, mikä

sekin liittyi Kallaksen useaan maahan jakautuneeseen elämään. Ritva Hapuli tarkastelee Kallaksen matkakirjoja, joita edustaa puhtaimmillaan ”Marokon lumoissa”. Siinä on aikakaudelle tyypillinen idän eksotiikasta ammentava näkemys, joka näkyi muidenkin idänmatkakertomuksia julkaisseiden eurooppalaisnaisten teksteissä. Kallas kirjoitti myös Englannista kirjoja, joista löytyi niin yläluokan loistoa kuin Lontoon slummien kuvauksia. Hän kiinnitti Amerikan matkakuvauksissaan huomiota mustien oikeuksien puuttumiseen ja oli innostunut naisille suunnatusta korkeakoulutuksesta.

Maarit Leskelä-Kärki tuo esiin Kallaksen unohdetun tuotannon 1940- ja 1950-luvulta. Tutkimus on etupäässä keskittynyt Kallaksen 1920-luvun tuotantoon, johon kuuluvat pääteoksina pidetyt pienoisoromaanit. Kallas ei kirjoittanut muistelmia itsestään. Päiväkirjat tuntevaa lukijaa kiinnostaa myös lopussa oleva Aino Kallas -ikonografia. Siinä käydään läpi hänestä tehdyt maalaukset ja valokuvat, joilla on merkitystä kirjailijasta muodostuneeseen kuvaan.

Teos pitää itsestään selvänä, että lukija tietää ja tuntee Kallaksen elämän ja tuotannon. Jos kirjaan tarttuu lukija, joka ei tiedä kuka on Aino Kallas tai tuntee vain nimen, se ei välttämättä avaudu. Siksi olisi sin kaivannut kirjaan lyhyttä ja perinteistä katsausta Kallaksen tärkeimpiin elämänvaiheisiin vuosilukuineen sekä tietenkin tämän bibliografian. Elämäkertatietoja kaivattaisiin erityisesti, koska teos on kirjoitettu englanniksi ja siten suunnattu myös kansainväliselle yleisölle. *Negotiations of Modernity* -teoksen artikkelit tukevat toisiaan erinomaisesti ja lopputulos on yhtenäinen. Kirjoittajat nostavat esiin Kallaksen tuotannosta samoja piirteitä mutta kuitenkin ne näytettyvät erilaisina eri kirjoittajilla.

Aino Kallaksen ja hänen tuotantonsa asettaminen laajasti kan-

sainväliseen kontekstiin tuo esiin sen, että hän oli kansainvälinen kirjailija huolimatta aihevalinnoistaan ja omintakeisesta tyylistään, joiden perusteella hän olisi voinut päätyä myös kirjallisuuden marginaaliin. Päiväkirjat ja kirjeet paljastavat Kallaksen olleen kosmopoliitti. Hän oli myös hämmästyttävän laajasti lukenut nainen, joka tunsi ja tiesi aikakautensa tärkeimmät aatteelliset virtaukset. Omintakeisella tyyllillä kirjoitetut Viron historiasta ammentavat novellit ja romaanit heijastavat aikakaudelle tyypillisiä moderneja virtauksia eivätkä ole niistä erillään. Tämä on ehdottomasti artikkelikokoelman tärkein anti ja tutkimustulos.

– TIINA MIETTINEN